

16. Пастернак Я. Старий Галич: археологічно-історичні дослідження у 1850–1943 рр. – Івано-Франківськ: Вид-во "Плай", 1998. – 348 с
17. Петрушевич А. С. Критико-исторические рассуждения о надднестрянском городе Галиче и его достопамятностях. Львов, 1888. 619 с.
18. Толочко П. П. Галичу 1100 років // Галич і Галицька земля. Збірник наукових праць / Ред. колегія: П. П. Толочко, В. Д. Баран та ін. Київ-Галич, 1998. С. 4-5.
19. Шараневич И. Исторія Галицко-Володимірської Русі от найдавніших времен до року 1453. Львов, 1863. 462 с.
20. Янин В. Л. Актовые печати Древней Руси X-XV вв. – М: Наука, 1970. - Т. I. - 326 с.

Олександр Іщук

(м. Київ)

ВИСТАВКА «100 РОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ. ВІДРОДЖЕНА ДЕРЖАВА», ПРОВЕДЕНА В НАЦІОНАЛЬНОМУ МУЗЕЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Українська громадськість з весни 2017 р. активно відзначає сторіччя Української революції 1917-1921 рр. Указом Президента України П. Порошенка № 17/2016 від 22 січня 2016 р. було передбачено видання нових книг, проведення урочистих заходів, дискусій та чимало інших заходів, приурочених до цього важливого ювілею.

Національний музей історії України (НМІУ) у березні-червні 2017 р. організував та провів тимчасову виставку, присвячену 100-річчю створення Української Центральної Ради та початку Української революції 1917-1921 рр. Вона була відкрита для огляду 17 березня 2017 р. в центральному залі першого поверху музею і тривала до червня 2017 р. Доцільно детальніше зупинитися на важливих експонатах, представлених на цій виставці.

В центрі залу 1-го поверху музею було розміщено велику вітрину розміром 200 на 100 см з оригінальним прапором Мошинського сільського козачого куреня. Цей прапор став центральним, головним експонатом виставки. На прапорі є напис: «Мошенський сільський козацький курінь оборони землі української». Коли і ким виготовлений цей прапор – на сьогодні невідомо, однак музейні працівники датують його приблизно 1920 роком. Судячи з усього, козацький курінь брав участь в боях

1918-1921 рр. на Черкащині. Чи потрапив цей прапор до більшовиків, як трофей, чи був вивезений за кордон, щоб потім опинитися в музеї – достеменно не відомо. Дослідження історії створення цього прапору ще попереду.

Цінність цього прапора полягає в тому, що до сьогодні збереглося дуже небагато оригінальних прапорів періоду 1917-1921 рр. Більшість із них нещадно знищувалися чекістами в часи існування СРСР, оскільки такі прапори вважалися «антирадянськими», «націоналістичними». В часи існування СРСР партійні комісії неодноразово перевіряли експозиції та фонди музеїв з метою виявлення та вилучення експонатів, які свідчили б про боротьбу українців за власну незалежність в 1917-1921 рр. Показовою може бути історія з вилученням експонатів з Львівського історичного музею в період 1950-1952 рр., коли чимало унікальних речей періоду Української революції було визнано такими, що не мають жодної історичної цінності і знищено.

Можна впевнено казати, що такі вцілілі прапори є українськими національними святинами.

Далі відвідувачам пропонувалося оглянути інші вісім столів з матеріалами виставки.

У першому столі було розміщено карту українських етнічних земель початку ХХ століття. Вона була видана у м. Берн (Швейцарія), французькою мовою (карту було надано НМІУ фундацією імені Олега Ольжича). На той час українські та зарубіжні географи доволі чітко описали територію розселення українського народу. Трагедією українського народу було те, що він не мав власної державності, і його етнічна територія була розділена між державами-імперіями – Австро-Угорською та Російською імперією. Територія сучасної України значно менше від тієї етнічної української території, яка показана на карті понад сторічної давнини.

Навколо карти були розміщені фотографії. Зліва від карти – чотири оригінальних поштових картки з фотографіями демонстрації в Києві 16 (29) березня 1917 р., на них можна впізнати будинки на вул. Хрещатик, київський міський театр, інші будівлі. Справа від карти – копії фотографій з демонстраціями 1917 р. в різних містах України – Одесі, Вінниці, Чернівцях та на Бессарабській площі в Києві. Все

це демонструє масовий підйом, який відбувався в тогочасному суспільстві після Лютневої революції 1917 р., відречення царя Миколи II від влади та перетворення Російської імперії на республіку.

У другому столі було розташовано австро-угорську (за іншими даними - німецьку) шаблю у піхвах першої чверті ХХ ст. та російську драгунську офіцерську шашку 1896 р. Це типова зброя кінця ХІХ - початку ХХ століття, яка активно використовувалася в роки Першої світової війни. Шаблі у столі – було перехрещено. Цим символічно продемонстровано те, що українці на фронтах Першої світової війни нерідко вимушені були воювати одні проти одних за інтереси Російської та Австро-Угорської імперій. Зокрема, у складі російської армії перебувало не менше 3 мільйонів українців, в складі австро-угорської – не менше 300 тисяч.

У третьому столі було розміщено грошові знаки, печатки та марки періоду 1917-1921 рр. Всі вони є неодмінними атрибутами незалежної держави. Паперові грошові знаки, які були представлені на виставці, є оригінальними, а саме:

державний кредитовий білет УНР, сто карбованців, 1917 р.

державний кредитовий білет 2 гривні 1918 р.

Державний кредитовий білет 10 гривень 1918 р.

державний кредитовий білет УНР, 100 гривень, 1918 р.

знак Державної скарбниці 500 гривень 1918 р.

Білет Державної скарбниці УНР, 1000 гривень, 1918 р.

знак Державної скарбниці, 1000 карбованців

Купон 2-й білета Державної скарбниці УНР, 1918 р.

розмінний знак Державної скарбниці УНР, 5 гривень, 1919 р.   розмінний

знак Державної скарбниці УНР, 10 карбованців, 1919 р.   Знак   Державної скарбниці УНР, 10 карбованців, 1919 р.

Знак Державної скарбниці УНР, 25 карбованців.

Крім того, відвідувачам демонструвалися розмінні паперові знаки – шаги, номіналом 10, 20, 30, 40, 50 шагів (1918 р.).

А ще у столі було вміщено три унікальних печатки періоду Української революції – печатка 4 технічного куреня сірожупанників (призначалася для того

щоб ставити відбиток на папері), печатка 4 пішого куреня армії УНР та печатка штабу Другої Волинської дивізії УНР (були виготовлені із заліза та призначені для того, щоб ставити відбитки на сургучі при опечатуванні листів). Українських печаток періоду 1917-1921 рр. збереглося дуже мало. Саме тому ці експонати є унікальними. Звісно, в період існування СРСР вони не демонструвалися в експозиції і були заховані глибоко у фондах. Лише після 1991 р. відвідувачі змогли їх побачити. Дивовижно, як їх не знищили і вони вцілили.

Показово, що перші дві печатки збереглися у фондовій групі НМІУ під назвою «різне». В цій групі є як цінні, так і не надто цінні експонати. Не можна стверджувати на 100 %, але цілком можливо, що з метою збереження цих печаток від частих партійних перевірок охоронці фондів в радянський час «заховали» їх в цю групу, щоб не дати знищити. Третя печатка зберігалася саме в колекції печаток НМІУ.

Крім грошей та печаток в столі демонструвалися марки періоду 1917-1921 рр. Їх можна поділити на три групи.

Перша серія марок, які демонструвалися відвідувачам – це марки Російської імперії 1909 року випуску, проштамповані після 1917 р. печаткою з українським тризубом. Їх вартість – від 1 копійки. Такі марки перебували в ходу до того, як були випущені оригінальні марки УНР. Серед них:

Марка поштова стандартної обігової серії з рисунком герба Російської імперії та наддрукованим тризубом. 1909 р. 1 копійка.

Марка поштова стандартної обігової серії з рисунком герба Російської імперії та наддрукованим тризубом. 1909 р. 3 копійки.

Марка поштова стандартної обігової серії з рисунком герба Російської імперії та наддрукованим тризубом. 1909 р. 14 копійок.

Марка поштова стандартної обігової серії з рисунком герба Російської імперії та наддрукованим тризубом. 1909 р. 20 копійок.

Марка поштова стандартної обігової серії з рисунком герба Російської імперії та наддрукованим тризубом. 1909 р. 35 копійок.

У липні 1918 р. було випущено у обіг перші українські марки вартістю 10, 20, 30, 40 та 50 шагів. Авторами марок стали відомі українські художники Антін Середа (10 і 20 шагів) та Григорій Нарбут (30, 40 і 50 шагів). Частина таких марок вважалися грошами – на їх звороті було написано «Ходять нарівні з дзвінкою монетою». У населення такі марки викликали певне невдоволення. Адже під час розрахунку, наприклад, на ринку, вітер виривав їх з рук. Але на той час УНР та Українська держава не мали можливості налагодити випуск монет.

Третя серія марок, які демонструються на виставці – це марки УНР, випущені у 1919-1920 рр. Вони були надруковані у Відні. На цих марках можна побачити портрети Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, Симон Петлюри, українські пейзажі тощо. Ці марки зовсім недовго були у вільному продажі, у 1921 р. їх заборонили та вилучили з обігу. В подальшому ці марки на території СРСР були заборонені, і їх зберігання було небезпечною справою, за що можна було поплатитися волею. Серед цих марок:

Марка поштова УНР. 60 гривень. Будинок Української Центральної Ради. 1920 р.

Марка поштова УНР. Вітряк. 200 гривень. 1920 р.

Марка поштова УНР. Вітряк. Гетьман П. Полуботок. 30 гривень. 1920 р.

Марка поштова УНР. Тарас Шевченко. 20 гривень 1920 р.

Марка поштова УНР. Симон Петлюра. 40 гривень 1920 р.

Марка поштова УНР. Пам'ятник князю Володимирі. 100 гривень 1920 р.

Марка поштова УНР. Чумак. 5 гривень 1920 р.

Марка поштова УНР. Українська хата. 3 гривні. 1920 р.

Марка поштова УНР. Українка. 2 гривні. 1920 р.

Марка поштова УНР. Герб тризуб. 1 гривня. 1920 р.

Марка поштова УНР. Козацька чайка. 80 гривень. 1920 р.

Марка поштова УНР. Козак Мамай. 50 гривень. 1920 р.

Марка поштова УНР. Богдан Хмельницький. 10 гривень. 1920 р.

Марка поштова УНР. Іван Мазепа. 15 гривень. 1920 р.

В цілому, збережені грошові знаки, печатки та марки переконливо свідчать про те, що у період 1917-1921 рр. існувала незалежна українська держава з власними атрибутами державності.

У четвертому столі виставки було вміщено друковані періодичні видання 1917 р. Зокрема, кілька номерів газети «Вісти з Української Центральної ради» (за квітень, травень, червень вересень 1917 р.). В одному з номерів цієї газети було вміщено Перший Універсал УЦР. У цій газеті публікувалися офіційні рішення УЦР, виступи депутатів, стенограми засідань тощо. Згодом, в часи існування СРСР, всі ці видання були знищені. Лише невелика їх частка збереглася у бібліотеках, музеях та приватних колекціях

У п'ятому столі було вміщено матеріали про створення української армії та про напад більшовиків на чолі з М. Муравйовим на УНР (першу більшовицько-українську війну, грудень 1917 – березень 1918 рр.).

Відвідувачам демонструвалася газета «Народна справа» від 27.04. 1918 р. з статтею про потребу створення української армії. Навесні 1917 р. делегати від більш ніж півтора мільйонів солдатів-українців, які служили в російській царській армії, зібралися на Перший військовий з'їзд в Києві, і проголосували за створення української армії, яка мала би стати на захист здобутків революції. Безсумнівною, що маючи таку армію Україна змогла би відбитися від всіх зовнішніх ворогів. Але не так сталося як гадалося. Армію створено не було, більше того – було оголошено про потребу демобілізації. Саме через це в грудні 1917 р., коли більшовики оголосили війну УНР, Українську Центральну Раду не виявилось кому захищати. В бою під Крутами українську державність захищали молоді юнаки – студенти університету св. Володимира в Києві та київських гімназій. Між тим, більшовики атакували не настільки вже й великими силами, і була можливість відбитися.

Відвідувачам демонструвалися окремі українські військові нагороди, кокарди та відзнаки періоду 1917-1921 рр., які дивом збереглися і не були знищені в радянський період. Серед них:

Орден Лицарів Залізного Хреста армії УНР «За зимовий похід і бої. 6. 12. 1919 – 06.05. 1920» 1920 р.

Пропам'ятна відзнака Української Галицької Армії – Галицький Хрест.

Знак 1-ї стрілецько-козачої (Сірожупанної) дивізії УНР, 1918 р.

Відзнака 6-ї Січової стрілецької піхотної дивізії армії УНР, 1921 р.

Відзнака Ради Січових Стрільців, м. Київ. 1918-1919 рр.

Пам'ятна відзнака «Соборна Україна 1917», з написом на звороті: «Українці мусять лучитися як українці для оборони прав...».

Кокарда військ УНР, овальної форми, на блакитному тлі рельєфне золотаве зображення Архангела Михаїла.

Відвідувачам демонструвалося видання (газета) «Криваві події в Києві з 15 до 26 січня 1918 р.», у якій детально описано обстріл Києва, входження більшовицьких військ до Києва. В ньому вміщено інформацію про обстріл Києва військами більшовиків та його захоплення в лютому 1918 р., про репресії проти місцевих мешканців.

Тут же відвідувачі мали нагоду побачити пістолет системи «Маузер», який належав чекістові Заліві І.Ю. Саме пістолетами цієї системи часто були озброєні чекісти – працівники всемогутньої Чрезвичайної комісії, які реалізовували більшовицький «червоний терор», наводячи жах на все населення.

У шостому столі було вміщено передвиборчі (кандидатські) списки до Установчих зборів по Київській виборчій окрузі, а саме:

Список №1 - Української партії Соціалістів Революціонерів, Української Селянської Спілки та Української Соціал-Демократичної Робітничої Партії.

№2 - Єврейського Національного Комітету.

№3 - Об'єднаної Єврейської Соціалістичної Робітничої Партії.

№4 - Єврейської Соціал-Демократичної Робочої Партії (Поалей Ціон).

№5 - Російської Соціал-Демократичної Робітничої Партії (об'єднання меншовиків).

№6 - Партії Народної Свободи.

№7 - Київського Військового Республіканського Союзу.

№8 - Позапартійного блоку російських виборців.

№9 - Партії «Бунд» (Всезагальний Єврейський Робочий Союз).

№10 - Селянського Союзу «Селянська сила».

№11 - Польського крайового союзу.

№12 - Російської Соціал-демократичної Робітничої партії (більшовиків), П.С.Д. (Соціал-демократії Польщі і Литви) і П.П.С. (Лівіці).

№ 13 - Трогової Народно-Соціалістичної партії і Української партії Соціалістів Федералістів.

№14 - Партії Соціалістів-Революціонерів.

№ 15 - Позапартійного Союзу Киян-Прогресистів.

№16 - Сільськогосподарської і Торгово-промислової Групи.

№17 - Всеросійської Соціал-демократичної організації «Єдність».

Саме Всеросійські і Всеукраїнські установчі збори мали вирішити майбутню долю як Російської республіки, так і України. Однак через більшовицько-українську війну грудня 1917 – березня 1918 р. вибори відбулися лише частково. Після того, як більшовики захопили владу в Петрограді, вони розігнали Установчі збори. В Україні вибори не відбулися в повній мірі через події першої більшовицько-української війни.

У цьому столі демонструвалися історичні книги, опубліковані на початку ХХ століття. Серед них привертала увагу праці відомого українського історика, Голови Української Центральної ради Михайла Сергійовича Грушевського (1866-1934). Демонструвалися два збірника документів з історії козаччини, книга про український культурний рух, ілюстрована історія України. Саме з таких наукових та науково-популярних видань громадськість дізнавалася в той час про правдиву історію України. Подібна література посприяла поширенню інформації про минуле українського народу. М. Грушевський до того ж розробив власну схему історії українського народу, яка і зараз є в основі української історичної науки. Всі книги, які демонструються, походять з бібліотеки НМІУ, а саме:

-Грушевский М. Очерк истории украинского народа, 1911 р.   Грушевський М.

Культурно-національний рух на Україні в 16-17 віці. 1912 р.

-Грушевський М. Ілюстрована історія України. 1911 р.

-Матеріали до історії української козаччини / ред. М. Грушевського, т. 1. 1908 р.

- Матеріали до історії української козаччини / ред. М. Грушевського, т. 5. 1911 р.
- История Малой России от водворения славян всей стране до уничтожения Гетьманства. 1903 р.
- Россия. Полное географическое описание нашего отчества. Т. 7. Малороссия. 1903 р.

У восьмому столі було вміщено фотографії відомих діячів періоду 1917-1921 рр. Симона Петлюри та Михайла Грушевського, зразки їх почерку, а також брошуру М. Грушевського «Якої автономії і федерації хоче Україна», виданої накладом «Союзу Визволення України» у м. Відень, 1917 р. Ці експонати були надані для виставки Фондацією імені Олега Ольжича. Відвідувачам виставки було цікаво подивитися на почерк лідерів української революції 1917-1921 рр., тим більше, що ці оригінали демонструються не так вже й часто.

В окремій вітрині було представлено друкарську машинку, яка належала співробітнику Генерального секретаріату Української Центральної ради Левку Чикаленку. В ще одній вітрині демонструвалася друкарська машинка початку ХХ ст., настільний годинник-будильник початку ХХ ст.

17.03. 2017 р. відбулося урочисте відкриття виставки, в якому взяли участь представники Кабінету Міністрів України, відомі українські історики та громадські діячі. 18.03. 2017 р. виставку оглянув Президент України Петро Порошенко. Всі ці заходи активно висвітлювалися засобами масової інформації (телебачення, радіо, друковані ЗМІ).

Протягом березня-червня 2017 р., поки виставка діяла в НМІУ, її мали можливість оглянути всі відвідувачі музею, адже вона перебувала в центральному залі першого поверху, прямо біля входу. Співробітниками відділу історії України ХХ століття НМІУ було проведено серію екскурсій цією виставкою, найбільше – для школярів і молоді. Крім того, про найбільш цікаві експонати виставки розповідалося в чотирьох десятках репортажах, інтерв'ю на радіо та телебаченні, і у друкованих ЗМІ.

Таким чином, організувавши і провівши вищевказану виставку, Національний музей історії України зробив свій внесок у проведення заходів до 100-річчя Української революції 1917 - 1921 рр.